

اوصاف قرآن

سید محمد ابراهیم حسینی

الف) پیرامون جایگاه قرآن

۱. اصول برتری قرآن

قرآن کلام خداست و بارقه‌های امیدبخش آن در رگ عالم جاری است. سخن از فیروزه کلامی است که برخاسته از حنجره ملکوت سماوات و نشانه‌ای از حقایق و کمالات است؛ کلامی جوشیده از چشمه سار آفرینش و متصل به دریای حقیقت که ما در این شوره زار دنیا در تکاپوی بهره بردن از آنیم.

یکی از اصول برتری قرآن، این است که مستقیماً از جانب خدا و توسط فرشته وحی الهی، بر قلب پاک رسول خدا (ص) نازل شده است و چون کلام خداست، تاکنون خدشه و تحریفی در آن راه نیافته

است: «انا نحن نزلنا الذکر و انا له لحافظون.»^۱

و نیز از آن جهت که برنامه کامل سعادت بشری و راه هدایت انسان هاست و نیز از جهات دیگر، بر سایر کتاب‌های آسمانی برتری دارد. بر همین اساس، در میان پیروان سایر ادیان نیز از احترام خاصی برخوردار است. علاوه بر آن، قرآن ظاهری زیبا و در عین حال معانی ژرف و عمیقی دارد. در واقع روح و معنای وسیع آن در کلمات یک کتاب نمی‌گنجد، بلکه فراتر از قالب الفاظ است: «ان القرآن ظاهره انیق و باطنه عمیق.»^۲

حرف قرآن را مدان چون ظاهر است

زیر ظاهر باطنی هم قاهر است.

«مولوی»

قرآن چراغ راه هدایت بشر برای همه زمان‌ها و برای همه نسل‌هاست، بنابراین باید بیش از پیش بکوشیم از هدایت آن بهره‌مند شویم و در کنار آن از همه امت‌ها پیشی بگیریم و لحظه‌ای از این چراغ روشنگر و هدایت‌بخش غافل نشویم

کلام قرآن از نظر ابعاد گوناگون علمی و معنوی والایی که دارد، از سایر کلام‌ها برتر است؛ چنان‌که در کُنه آن چشمه‌هایی از علوم و حقایق ناگفته نهفته است. قرآن بلیغ‌ترین و شیواترین کلام است و اعجاز قرائت و شیوایی کلام آن تأثیر شگرفی بر روح و جان قاری و مستمع می‌گذارد. پیامبر اکرم (ص) در این باره فرمودند: «اصدق القول و ابلغ الموعظه و احسن القصص کتاب الله.»^۲

ما اگر به آیات قرآن قدری بادقت و تأمل بنگریم و به ماورای آن بیندیشیم، به حقایق نورانی اش دست خواهیم یافت و عظمت الهی را در کلامش به خوبی درک خواهیم کرد.

۲. هدایتگری

قرآن از این روی که سخن خداست، آثار وضعی و هدایت‌بخش والایی دارد و نفوذ آن بر قلب‌ها بسیار است. خداوند قرآن را برای هدایت بشر نازل کرده و در آن، طریق هدایتش را متجلی ساخته است؛ چنان‌که پیامبر اکرم (ص) فرموده است: «و لقد تجلی الله فی کلامه و لکنهم لا یصرون»^۳: خدا به تحقیق در کلام خود تجلی کرده است، اما بشر آن را به خوبی درک نمی‌کند. قرآن چراغ راه هدایت بشر برای همه زمان‌ها و برای همه نسل‌هاست، بنابراین باید بیش از پیش بکوشیم از هدایت آن بهره‌مند شویم و در کنار آن از همه امت‌ها پیشی بگیریم و لحظه‌ای از این چراغ روشنگر و هدایت‌بخش غافل نشویم. قال رسول الله (ص): «إذا التبت علیکم الفتن کقطع اللیل المظلمه فعلیکم بالقرآن.»^۴

قرآن مبتنی بر شیوه‌های نصیح و موعظه‌حسنة و بلاغت مبین، نازل شده است. چنان‌که امام صادق (ع) فرمودند: «ان هذا القرآن فیه منادی الهدی و مصابیح الدجی»^۵: در قرآن راه‌ها و شیوه‌های صحیح

هدایت‌بخش و انوار هدایت بشری وجود دارد. و آن‌کس که قول خدا را راهنمای خود قرار دهد، استوارترین راه هدایت را یافته است. اهمیت این بعد از قرآن به حدی است که نه تنها از ما خواسته شده است به قرآن رجوع کنیم و بدان تمسک جویم، بلکه از توجه به غیر آن نیز منع شده ایم. چنان‌که امام رضا (ع) فرمودند: «لا تطلبوا الهدی فی غیر القرآن فتضلوا»^۶: در غیر قرآن هدایت نجوید که گمراه خواهید شد.

شرط بهره‌مندی از قرآن، این است که به آن سهل و سبک ننگریم و سعی کنیم به همه ابعاد هدایت‌گرش پی ببریم؛ همان‌طور که امام علی (ع) با توجه به اقوم بودن بُعد هدایت قرآن می‌فرماید: «من اختار قول الله دلیلاً فهدی الی اللتی هی اقوم»^۷: هرکس که فرموده خدا را دلیل راه خود قرار دهد، پس به طریق اقوم هدایت خواهد شد. آیات: «ذلک الكتاب لاریب فیه هدی للمتقین»^۸ و «ان هذا القرآن یهدی للتی هی اقوم.»^۹ نیز به همین بعد مهم قرآن اشاره دارند.

۳. جامعیت

قال الله تعالی: «و نزلنا علیک الكتاب تبیاناً لكل شیء»^{۱۰}: ما بر تو کتابی نازل کردیم که بیانگر همه چیزهاست.

در قرآن، علم اولین و آخرین و آنچه که بشر در دوران عمر خود با آن روبه‌رو می‌شود و بدان نیاز پیدا می‌کند، نهفته است؛ یعنی علوم اعصار گذشته و آینده، همه در قرآن جمع است و از آن‌جا که آیات آن برگرفته از علوم آسمانی است، بنابراین هرکس در هر زمانی که تفسیر خاصی از آن ارائه می‌کند، فصل الخطاب آن به حساب نمی‌آید. چنان‌که پیامبر اکرم (ص) فرمودند: «من اراد الاولین و الاخرین فلیثور القرآن»^{۱۱}: هرکس بخواهد علم اولین و آخرین را دریابد، به قرآن رجوع کند.

یکی از اصول برتری قرآن، این است که مستقیماً از جانب خدا و توسط فرشته وحی الهی، بر قلب پاک رسول خدا(ص) نازل شده است و چون کلام خداست، تاکنون خدشه و تحریفی در آن راه نیافته است: «انا نحن نزلنا الذکر و انا له لحافظون»

هر کسی از ظن خود شد یار من
از درون من نجست اسرار من

علاوه بر این، آیات: «و ما فرطنا فی الكتاب من شیء»^{۱۳} و «لا رطب و لا یابس الا فی کتاب مبین»^{۱۴} و آیات مشابه آن‌ها در قرآن، به همین بعد جامعیت و کمال علمی و معنوی آن اشاره دارند و کلمات «لا یعلمون» و «لا یفقهون» در قرآن بدان معناست که بشر به کنه و معنای قرآن نخواهد رسید؛ همان‌طور که حضرت علی(ع) فرمودند: «ما من شیء الا و علمه فی القرآن و لکن عقول الرجال یعجز عنه»^{۱۵}: هیچ چیزی در عالم وجود ندارد، مگر آن که علمش در قرآن است ولیکن عقول بشر از درک آن عاجز است.

ب) ما و قرآن ۱. فراگیری قرآن

قال علی(ع): «تعلّموا القرآن فانه احسن الحدیث و تفقهوا فیه فانه ربیع القلوب»^{۱۶}: قرآن را فراگیرید که برترین کلام است و در آن بیندیشید که بهار قلب‌هاست. بعد از شناخت جایگاه و درک فضایل قرآن، لازم است به فراگیری صحیح علوم آن پردازیم؛ چرا که قرآن محور اساسی دین و کتاب قانون الهی است و بر هر مسلمانی لازم است که در راه فراگیری آن بکوشد. در این باره، امام صادق(ع) فرمودند: «ینبغی للمؤمن ان لایموت حتی یتعلّم القرآن او یكون فی تعلّمه»^{۱۷} شایسته است که مؤمن مسلمان از دنیا نرود، مگر آن که قرآن را فراگیرد و یا در حال فراگیری آن باشد.

علاوه بر فراگیری قرآن، وظیفه تعلیم آن به دیگران نیز بر گردن ماست. چنان‌که پیامبر اکرم(ص) می‌فرماید: «خیرکم من تعلم القرآن و علمه»^{۱۸}

و این نه به‌عنوان یک حق، بلکه یک تکلیف برای انسان تعیین شده است تا در راستای فرادهی به دیگران نیز کوشا باشد.

۲. تلاوت قرآن

قال رسول الله(ص): «افضل العباده قراءة القرآن»^{۱۹} بعد از فراگیری قرآن، نوبت به قرائت آن می‌رسد؛ زیرا فراگیری مقدمه‌ای است برای عمل نیکوی قرائت و نیز تلاوت قرآن در همه حال. البته محدود کردن قرائت قرآن به مجالس ختم و استخاره و یا ترک تلاوت به علت سبک‌شمردن آن، عملی است که مورد غضب خداوند واقع می‌شود؛ چنان‌که حضرت رسول(ص) فرمودند: «علیک بتلاوة القرآن علی کل حال»^{۲۰}

۳. استماع قرآن

قال الله تعالی: «و اذا قرئ القرآن فاستمعوا له و انصتوا لعلکم ترحمون»^{۲۱}: هرگاه که قرآن خوانده می‌شود، به آن از دل و جان گوش فرادهید و سکوتی همراه با تدبیر پیشه کنید. باشد که مورد رحمت قرآن قرار بگیرید.

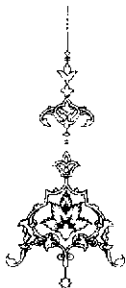
استماع قرآن در کنار قرائت آن، ارزش والایی دارد و این برای کسانی که از نعمت علم به قرآن برخوردارند، لازم است. البته دیگران نیز می‌توانند با گوش دادن به قرآن در ثواب تلاوت آن شریک شوند.

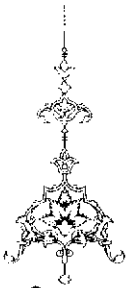
از آن‌جا که استماع، در لغت به معنی گوش فرادادن با دقت و تدبیر است، قاری یا مستمع، هرکدام موفق به تدبیر در قرآن شوند، به هدف آن یعنی درک حقیقت نزدیک‌تر می‌شوند. پیامبر اکرم(ص) در این باره فرمودند: «قاری القرآن و المستمع له فی الاجر سواء»

چو قرآن بخوانند دیگر خموش
به آیات قرآن فراداد گوش

۴. تدبیر در قرآن

از دیگر وظایف ما در برابر قرآن، تدبیر در معنای آن است و خداوند نیز فلسفه نزول قرآن را بر همین محور بیان فرموده است: «کتاب انزلناها مبارکاً لیدبروا آیاته و

لیندکروا اولوالالباب»^{۲۳}: قرآن کتاب مبارکی است که ما آن را نازل کردیم تا همه در آیاتش اندیشه کنند و دانایان از آن پند گیرند.

تدبر در قرآن از امور لازم و ضروری است و چون در راستای درک معانی قرآن است، زمینه را برای عمل به آن فراهم می‌سازد. و باید دانست که روح والای قرآن بدون تدبر در آن به دست نمی‌آید. چنان که حضرت علی(ع) فرمودند: «الا لاخیر فی قرآنه لیس فیها تدبر». ^{۲۴}

قرائت بدون تدبر، لقلقه‌ای بیش نیست. اگرچه ثواب و بهره‌خاص خودش را دربردارد، اما کامل نیست و به هدف منتهی نمی‌شود؛ چراکه تلاوت، مقدمه درک قرآن است و درک آن نیز بدون اندیشیدن پیرامون آن حاصل نمی‌شود. مسأله تدبر نکردن، حکایت کسانی است که خداوند در قرآن درباره آن‌ها می‌فرماید: «افلا یتدبرون القرآن ام علی قلوب اقفالها». ^{۲۵}

۵. عمل به قرآن

اصل برجسته و هدف غایی نزول قرآن و تلاوت و تعلم و قرائت آن و همچنین تدبر در آن، همه و همه برای عمل است؛ چنان که خداوند می‌فرماید: «هذا الكتاب انزلناه مبارکاً فاتبعوه»^{۲۶}: این کتاب را مبارک نازل کردیم، پس از آن تبعیت کنید.

و لذا کسانی که به قرآن عمل نمی‌کنند و تنها به قرائت آن اکتفا می‌کنند، در واقع به شأن و مقام والایش بی‌احترامی کرده‌اند. امام صادق(ع) درباره نتیجه کار چنین افرادی می‌فرماید: «رب تالی القرآن و القرآن یلعنه»^{۲۷}: چه بسا تلاوت کننده قرآن که قرآن لعنتش می‌کند.

وقتی از حضرت سؤال شد، آنان کیانند، فرمود: «کسانی که قرآن را می‌خوانند، اما به آن عمل نمی‌کنند.» از دیگر آثار و عواقب عمل نکردن به قرآن آن است که فرد در قیامت نابینا محسوس می‌شود و به جهنم خواهد رفت. پیامبر اکرم(ص) در این باره فرمودند: «من قراء القرآن و لم یعمل به حشره الیه یوم القیامة اعمی». ^{۲۸}

و به تعبیر امام صادق(ع)، قرائت قرآن بدون عمل به آن، به مثابه تمسخر آیات آن است. چنان که می‌فرماید: «من قراء القرآن من هذه الامة ثم دخل النار فهو ممن کان یتخذ بآیات الله هزوا». ^{۲۹}

علاوه بر این‌ها، چنین شخصی از شفاعت قرآن نیز در قیامت بی‌بهره خواهد ماند.

۶. کشف حقیقت قرآن

لزوم سخن گفتن از حقیقت قرآن، به هدف آرمانی نزول آن برمی‌گردد؛ چرا که قرائت و تلاوت قرآن، بدون درک معنی و مفهوم و حقیقت آن بی‌فایده است و عملاً زمینه را برای عمل به قرآن فراهم نمی‌سازد. به همین خاطر آنان که اهل قرآنند، باید در راستای کشف حقیقت آن و نیز تفهیم آن به دیگران بکوشند و حقیقت آن را برای مردم منکشف سازند. البته باید دانست که علم راسخ قرآن و تأویل و تفسیر آن نزد اهل بیت(ع) است. بنابراین نمی‌توان بدون بهره‌گیری از چشمه‌های جوشان کلام و علوم آسمانی آن‌ها، به حقیقت قرآن دست یافت. چنان که امام باقر(ع) فرمود: «ان ما اوتینا تفسیر القرآن و احکامه»^{۳۰}: از جمله علمومی که به ما داده شده، همانا علم تفسیر قرآن و احکام آن است. امام صادق(ع) نیز فرمودند: «نحن الراسخون فی العلم و نحن نعلم تأویله»^{۳۱}: ما به حق راسخان در علم تفسیر قرآنیم و تأویل آیات آن را به خوبی می‌دانیم.

۷. حفظ کردن آیات قرآن

حفظ کردن قرآن در دو مفهوم به کار می‌رود: یکی محافظت از حریم قرآن و دیگری حفظ آیات آن. مراد ما نیز در این مطلب، نوع دوم آن است.

قال رسول الله(ص): «لا یعذب الله قلباً وعی القرآن»^{۳۲}: خداوند قلبی را که قرآن را در خود جای داده، عذاب نمی‌کند.

حفظ کردن قرآن و آیات نورانی آن، فکر و ذهن و چشم و دل بشر را روشن می‌سازد و ذکر و یاد خدا را در

دل‌ها دوام می‌بخشد و نیز، به انسان توفیق رشد و آشنایی با حقایق و معارف آسمانی قرآن را عطا می‌کند؛ چرا که آیات قرآن با آن روح و سیعش، در ذهن افراد جاری می‌شود و به فرموده امام صادق (ع)، توفیق عمل به آن را نیز برای افراد، بیش‌تر فراهم می‌سازد.

«الحافظ بالقرآن و العامل به مع السفره الكرام البرهه»^{۳۳} در این روایت، حفظ کردن قرآن با عمل کردن به آن قرین هم بیان شده‌اند؛ یعنی، حافظ قرآن و عمل‌کننده به آن با سفیران طریق کرامت الهی همراه خواهد بود. علاوه بر این، خود حفظ کردن قرآن، دارای ارزش و اجر شایسته‌ای است. چنان‌که امام صادق (ع) فرمودند: «ای الذی یعالج القرآن و یحفظه بمشقه منه و قلّة حفظ له اجران»^{۳۴}: کسی که قرآن را با مشقت و تحمل سختی حفظ می‌کند، دو اجر در پیش دارد: یکی اجر نفس‌کار است و دیگری اجر توفیق عمل.

حافظان حقیقی قرآن، همان عاملان به‌آند و پیامبر اکرم (ص) آن‌ها را برترین گروه امت خویش بیان فرموده است: «اشراف امتی حملة القرآن»^{۳۵}.
و این گروه وارسته اگر حفظ کردنش با درک مفاهیم و روح والای قرآن و نیز عمل به آن همراه باشد، اهل بهشت خواهند بود. چنان‌که پیامبر اکرم (ص) فرمودند: «حملة القرآن عرفاء اهل الجنة»: حاملان قرآن عرفای اهل بهشتند.

ج) آداب و آثار تلاوت قرآن کریم

در ابتدای بحث، ضروری است که پیرامون اهمیت قرائت قرآن، به بیان روایتی از پیامبر اکرم (ص) بپردازیم که فرمودند: «اذا احب احدکم ان یحدث ربه فلیقرء القرآن»^{۳۷}: هر کس از شما بخواهد با خدای خود سخن بگوید، پس قرآن بخواند.

قرآن کلام خدا و با روح و جان انسان مانوس است و قرائت آن در واقع طریق گفت و گو با خداست. چنان‌که در حال تلاوت، گویی صدای وحی را می‌شنود که با او سخن می‌گوید و او نیز در خود احساس تقرب و انس

خاصی به خدا می‌کند. با تلاوت کلام خدا، گویی با او به زمزمه نشسته است. بنابراین لازم است که به این نعمت بزرگ الهی توجه و عنایت خاصی داشت و فرصت با او بودن را از دست نداد.

ج. آداب تلاوت

۱. آداب باطنی

۱-۱. حضور قلب

از جمله آداب باطنی تلاوت قرآن، حضور قلب و آمادگی کامل برای ورود به قرآن است. آرامش فکر و فراغت روح از هر تشویش و تخیلات دنیوی، برای درک قرآن و انس با آن، بسیار ضروری است. علاوه بر این، خلوص نیت که برای هر عملی موازنه نیکوست برای تحقق قرائت و الا امری ضروری می‌نماید؛ چرا که عمل با ریا هر چند نیکو باشد، مأجور و مقبول نخواهد بود. بنابراین، کسی که برای خودنمایی یا هنرنمایی و یا نیت دیگر، صرفاً به قرائت زیبای قرآن اکتفا کند، ثوابی نخواهد برد و به روح وارسته و معنویت قرآن نخواهد رسید.

در روایت «فضل الاعمال اخفاها»، تأکید شده است که قرآن را مخفیانه بخوانید تا از هرگونه شائبه ریا به دور باشید؛ چرا که اصل جهد در تلاوت کردن مربوط است به نوع قرائت آشکار در آن که آن هم به فرموده پیامبر اکرم (ص)، اخلاص می‌خواهد و لذا برای درآمان ماندن از وارد شدن خدشه ریا در دل، بهتر است قرآن را مخفیانه و آرام تلاوت کنیم؛ چنان‌که پیامبر اکرم (ص) فرمودند: «فَظُلُّ قِرَاءَةِ السَّرِّ عَلَى قِرَاءَةِ الْعَلَانِيَةِ كَفَضْلِ الصَّدَقَةِ السَّرِّ عَلَى الصَّدَقَةِ الْعَلَانِيَةِ»^{۳۸}: برتری قرائت مخفیانه بر قرائت آشکار، به سان برتری صدقه سری است بر صدقه آشکار.

۲-۱. تدبر در قرآن

قال علی (ع): «تدبروا آیات القرآن و اعتبروا به فانه ابلیغ العرباه»^{۳۹}: در آیات قرآن تدبر کنید و از آن عبرت

قرائت بدون تدبر، لقلقه‌ای بیش نیست. اگر چه ثواب و بهره خاص خودش را دربردارد، اما کامل نیست و به هدف منتهی نمی‌شود؛ چرا که تلاوت، مقدمه درک قرآن است و درک آن نیز بدون اندیشیدن پیرامون آن حاصل نمی‌شود

المطهرون. ۲۲

طهارت، مقدمه ورود به هر عبادت و شرط تحقق آن است. با وضو بودن و طهارت از خبث و دنت دو مقدمه اصلی هر عبادت و شرط ورود به قرائت قرآن است؛ در صورت نداشتن این شرایط، حتی دست زدن به آیات قرآن و نیز در صورت جنابت، قرائت بیش از هفت آیه از قرآن حرام است. بنابراین، وضو که خود نور است، در محضر قرآن که بیت وحی الهی است، التزام عملی دارد. به قول شاعر:

اول برو تو خانه دل را فرو روب
وآنکه بیا با عاشقان همخانه شو

علاوه بر این‌ها، رو به قبله بودن، با ادب نشستن و زانو زدن در محضر قرآن و نیز آراستگی باطنی و طاهر بودن و حفظ نزاکت وقتی در کنار قرآن هستیم، از دیگر اصول و شرایط اولیه و مقدمات اقدام به قرائت قرآن است.

۲-۲. استعاذه و تسمیه و تسمیه

از جمله آداب ظاهری ورود به قرائت قرآن، یکی هم استعاذه است؛ یعنی پناه بردن به خدا از شر شیطان رجیم. همان‌طور که خداوند در قرآن تأکید فرموده است: «فاذا

قرأت القرآن فاستغذ بالله من الشیطان الرجیم.»^{۴۲}

بیان اذکار وارده و ادعیه مأثوره نیز قبل از تلاوت لازم است تا آمادگی کامل برای ورود به قرآن در فرد ایجاد شود. و یکی از آن دعاها چنین است: «اللهم بالحق انزلته وبالحق نزل اللهم عظم رغبتی واجعله نوراً لبصری وشفاءً لصدری.»

بعد از آن، ذکر تسمیه و گفتن «بسم الله الرحمن الرحیم» است که جزو سوره محسوب می‌شود به جز در سوره برائت.

امام صادق (ع) در این باره فرمودند: «اغلقوا ابواب

بگیرید که همانا برترین و شیواترین کلام عرب است. تدبر در قرآن به معنای مطلق خود، بحثی مفصل و جداگانه می‌طلبد و مادر این مختصر، تنها به درک معنای قرآن همزمان با تلاوت آن می‌پردازیم؛ چرا که اصل سهولت و شیوایی در کلام قرآن برای تحقق همین امر و درک معنای آن بنا نهاده شده است. چنان که خداوند فرمود: «ولقد یسرنا القرآن للذکر فهل من مدکر»^{۴۳}: ما قرآن را برای گفت و گوی با خدا آسان کردیم. آیا اهل اندیشه‌ای هست؟

تلاوت قرآن مادام که با درک معنا و تدبر همراه باشد، عامل نورانیت قلب افراد و در نهایت، هدایت عامه خواهد بود.

۳-۱. ادا کردن حق آیات

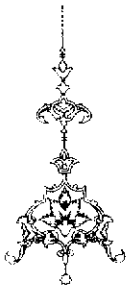
از جمله آداب تلاوت، رعایت حق آیات و تناسب تلاوت با معنای آیات است. این امر برای هر چه بهتر شدن تلاوت و صحت و ارتقای کیفیت آن لازم است. تنزیه و تسمیح هنگام تلاوت آیات رحمت و قرائت آن‌ها با لحنی شاد و زیبا و نیز تلاوت آیات عذاب و دوزخ و نقیمت بالحن خریں، همراه با تباکی و استعاذه به خدا، از جمله این حقوق است که باید ادا شوند.

محزون بودن قاری به این است که معنای قرآن را درک کند و با حزنی که بارقه نزول قرآن است، به تلاوت آن پردازد؛ چنان که پیامبر اکرم (ص) فرمود: «ان القرآن نزل بالحزن و فاذا قرأتموه فابکوا فان لم تبکوا فتابکوا»^{۴۴}: قرآن با حزن نازل شده است. پس آن‌گاه که قرائت می‌کنید، بگریید و یا تباکی کنید.

۲. آداب ظاهری

۱-۲. طهارت و نزاکت در پیشگاه قرآن

قال الله: «انه لقرآن مجید فی کتاب مکنون لا یمسه الا

حفظ کردن قرآن و آیات نورانی آن، فکر و ذهن و چشم و دل بشر را روشن می‌سازد و ذکر و یاد خدا را در دل‌ها دوام می‌بخشد. و نیز، به انسان توفیق رشد و آشنایی با حقایق و معارف آسمانی قرآن را عطا می‌کند؛ چرا که آیات قرآن با آن روح وسیعش، در ذهن افراد جاری می‌شود

الصَّوْتِ الْحَسَنِ^{۲۴}: برای هر چیزی، زینتی است و زینت قرآن صدای زیباست.

از سوی دیگر، قرائت قرآن با صدای زیبا و رسا و صوت و لحن مناسب، افکار و اذهان غافلان را به خود جلب می‌کند و خفته‌ها را از خواب غفلت بیدار می‌سازد و طنین زیبایی آن جان و دل مشتاقان را می‌نوازد. پیامبر اکرم (ص) از فردی که قرآن را بلند تلاوت می‌کرد، علتش را پرسیدند (البته برای آگاهی ما). آن فرد جواب داد: «تا خفته‌ای را بیدار کنم و شیطان را از خود دور سازم.»

آن‌گاه حضرت فرمود: «بسیار نیکوست، اما نیتی خالص می‌طلبید.»

۲-۵. قرائت با ترتیل به مقتضای حال

از ضرورت‌های درک قرآن و انس با آن، قرائت همراه با هدوء و آرامی و نیز تلاوت به اندازه است. چنان‌که در روایات نیز تأکید بر کمیت و زیادخوانی قرآن نشده، بلکه به کیفیت آن توجه شده است و اصولاً جزء به جزء شدن قرآن توسط حضرت علی (ع) برای حصول همین امر تحقق یافته است. امام صادق (ع) نیز حد تلاوت را در هر بار، پنجاه آیه تعیین فرموده‌اند. و پیامبر اکرم (ص) نیز فرمودند: «من قراء القرآن فی اقل من ثلاث لم یفقهه»^{۲۷}: هرکسی که قرآن را در کم‌تر از سه روز ختم کند، به یقین آن را درک نکرده است.

ولذا تأکید بر قرائت با ترتیل که در قرآن نیز آمده است (و رتل القرآن ترتیلاً)^{۲۸}، بر همین اساس است تا فرصت تدبیر در آیات و درک معانی و کسب روح معنوی آن ایجاد شود. ام سلمه از زبان حال پیامبر می‌گوید: «حضرت همواره قرآن را آهسته و حرف به حرف می‌خواند.»

بنابراین خواندن قرآن با ثانی و آرامش، هم به هدف واقعی آن یعنی درک معنای آیات و هم به اجر و ثواب آن

المعصیه عند التلاوه بالاستعاذه و افتحوا ابواب الطاعه بالتسمیه^{۲۴}: هنگام تلاوت، درهای معصیت را با استعاذه از شیطان بر خود ببندید و درهای رحمت را با ذکر خدا بر خود بگشایید.

۲-۳. تلاوت از روی مصحف

از جمله آداب ظاهری و اصول مؤکد در تلاوت قرآن، قرائت از روی مصحف است تا هم از خطاها و اشتباهات احتمالی و دغدغه‌هایی که به ذهن تالی‌خطور می‌کند، دور باشیم و هم از پاداش و اجر جداگانه‌ای بهره‌مند شویم. در روایات نیز بر قرائت از روی مصحف بسیار تأکید شده است تا چشم انسان با آیات آن جلا یابد و در قلب او نورانیت خاصی ایجاد شود.

وقتی از رسول‌الله (ص) سؤال شد که بهره‌دنیوی چشم ما در چیست؟ فرمودند: «نگاه کردن به مصحف شریف و قرائت از روی آن.»

۲-۴. تلاوت قرآن با صوت و لحن

قال رسول‌الله (ص): «زینوا القرآن باصواتکم ثم قال، ما اذن الله لشي اذنه لحسن الصوت بالقرآن»^{۲۵}: قرآن را با صوت زیباییان زینت بخشید که خدا بر هیچ چیز به اندازه آن اذن و تأکید نفرموده است.

خداوند هر نعمتی را برای استفاده خاصی به انسان عطا کرده است و صدای نیکو را به خاطر این به او بخشید که به تلاوت قرآن پردازد، نه برای همراهی با موسیقی و ساز مهیج اصولاً صدای زیبا نعمتی است که برای تلاوت قرآن به انسان داده شده است؛ زیرا قرآن که خود به صورتی نیکو نازل شده است، شایسته صدای نیکو نیز هست و صدای نیکو جلوه و زیبایی خاصی به تلاوت می‌بخشد و طنین آن بر جان مستمعان می‌نشیند. پیامبر اکرم (ص) در این باره فرمودند: «الکل شیء حلیة و حلیة القرآن

از جمله آداب تلاوت، رعایت حق آیات و تناسب
تلاوت با معنای آیات است. این امر برای هر چه بهتر شدن تلاوت و
صحت و ارتقای کیفیت آن لازم است. تنزیه و تسبیح هنگام تلاوت
آیات رحمت و قرائت آن‌ها با لحنی شاد و زیبا و نیز تلاوت
آیات عذاب و دوزخ و نعمت بالحن خریں، همراه با تباکی
و استعاذه به خدا، از جمله این حقوق است که باید ادا شوند

نزدیک‌تر است. امام صادق (ع) می‌فرماید: «قرآن را با شتاب نخوانید. بلکه به ترتیل بخوانید و هر گاه به آیه‌ای رسیدید که در آن نام و یادى از بهشت شده است، قدری تأمل کنید و آن را از خدا بخواهید و اگر به آیه‌ای رسیدید که در آن وعده عذاب آمده است، از آن به خدا پناه ببرید.»^{۴۹}

آلودگی‌های گناه پاک می‌سازد؛ چرا که با ذکر و نیاز و دعا همراه است. پیامبر اکرم (ص) می‌فرماید: «ان هذه القلوب لتُصدأ كما يصدأ الحديد و ان جلاها قرائة القرآن.»^{۵۰}؛ یعنی، این قلب‌ها به سان آهن زنگار می‌گیرند و جلای آن‌ها قرائت قرآن است.

۲. انس و الفت

۲-۶. ختم قرآن به نحو مطلوب
ختم قرآن به نحو نیکو، یعنی همراه با تصدیق و دعای ختم، از جمله آداب تلاوت و اصول خارج شدن صحیح از آن است و آن عبارت است از: اعتراف به صدق خدا و بیان راسخ بودن در اصول اعتقادی:
در روایتی آداب ورود و خروج از قرائت قرآن این گونه بیان شده است: «ان يقول فى ابتداء اعوذ بالله من الشيطان الرجيم و فى الآخر يعترف بصدق الله العلي العظيم.»^{۵۱}

علاوه بر دعای وارده، ختم قرآن نیز بخوانید تا از آستان قرآن بهره ببرید و با دستی پر، از آن جدا شوید. یکی از دعاهای ختم قرآن چنین است: «اللهم ذكرنى فيه، ما نسيت و علمنى فيه، ما جهلت و ارزقنى تلاوته آناء الليل و النهار و اجعله حجة لى يا رب العالمين.»

قرآن بهترین همدم و برترین یار اهل خویش است و به تحقیق آن‌گاه که خوانده شود، احساس تقرب و انس با خدا در ما زنده می‌شود و روحی و صف ناشدنی در ما می‌دمد که درون ما را صفا می‌دهد و دیگر حاضر نمی‌شویم از آن حالت لذت بخش جدا شویم. پیامبر اکرم (ص) فرمودند: «من انس بتلاوة القرآن لم توحشه مفارقة الاخوان»^{۵۲}: آن‌کس که با تلاوت قرآن انس یابد، از جدایی دوستان و حشمت نمی‌کند.

علاوه بر این، قرآن با روح و جان انسان‌ها قرین است و آرامش روحی انسان در پرتو تلاوت قرآن به دست می‌آید. چنان‌که امام سجاده (ع) فرمود: «لو مات من فى المشرق و المغرب لما استوحشت بعد ان يكون القرآن معى»^{۵۳}: اگر آنچه در شرق و غرب عالمند، همه بمیرند، من تازمانی که با قرآنم، احساس تنهایی و وحشت نمی‌کنم.

ج- ۲. آثار تلاوت

۱. جلای قلوب

قرائت قرآن، روح و جان انسان‌ها را مصفا می‌کند و دل‌های زنگار گرفته آن‌ها را جلا می‌بخشد و از

۳. بخشش گناه

برکات معنوی و آثار روحی قرآن، زمینه را برای ترک گناه و توبه و بالاخره بخشش گناهان فرد قاری

فراهم می‌سازد و شفاعت او را در دنیا و آخرت برعهده می‌گیرد و او را در روزی که فریادرسی ندارد، یاری می‌رساند. چنان‌که پیامبر اکرم (ص) خطاب به سلمان فارسی فرمود: «یا سلمان علیک بتلاوة القرآن فان قرائته كفارة الذنوب»^{۵۴}: بر تو باد تلاوت قرآن که قرائت آن کفاره گناهان خواهد بود.

۴. وسعت رزق

از دیگر آثار قرائت قرآن، زیاد شدن روزی و برکت در کسب و کار و زندگی افراد است. در این باره پیامبر اکرم (ص) فرمودند: «ان الیبت اذا قرء القرآن یتسع علی اهله و کثر خیره»^{۵۵}: خانه‌ای که در آن قرآن خوانده شود، وسعت رزق و روزی در آن بیش‌تر می‌شود.

۵. اوج و رفعت در قیامت

امام کاظم (ع) فرمود: «ان درجات الجنة علی عدد آیات القرآن فاذا کان یوم القیامة قبل لقاری القرآن اقرء و ارفع»^{۵۶}: درجات بهشت بر اساس تعداد آیات قرآن تعیین می‌شود و لذا وقتی قیامت برپا شود به قاری قرآن خطاب کنند که بخوان و اوج بگیر.

این الفت و مدارج، تنها در قیامت حاصل نمی‌شود، بلکه در دنیا نیز برای قاری عزت و سربلندی و افتخار بزرگی ایجاد می‌شود.

این مطلب را با روایتی از پیامبر اکرم (ص) به پایان می‌رسانم؛ حضرت فرمودند: «من قرأ القرآن فکانتما ادرجت النبوة بین جنبیه»^{۵۷}: کسی که قرآن را قرائت کند، گویی که در مدارج نبوت اوج یافته است.

زیرنویس

۱. سوره حجر، آیه ۹.
۲. حضرت علی علیه السلام.
۳. امالی شیخ صدوق، ص ۳۹۴.
۴. عوالی الاوائل، ج ۴، ص ۱۱۹.
۵. اصول کافی، ج ۲، ص ۵۹۹.
۶. اصول کافی، ج ۲، خطبه ص ۵۹۹.
۷. امالی شیخ صدوق، ص ۴۳۸.
۸. نهج البلاغه، ص ۲۰۵، خطبه ۱۴۷.

۹. سوره بقره، آیه ۱ و ۲.
۱۰. سوره اسراء، آیه ۶.
۱۱. سوره نحل، آیه ۸۹.
۱۲. کنز العمال، ج ۱، ص ۵۴۸.
۱۳. سوره انعام، آیه ۳۸.
۱۴. سوره انعام، آیه ۵۹.
۱۵. تنبیح الموده، ص ۴۱۲.
۱۶. اصول کافی، ج ۱۲، ص ۶۰۳ و نهج البلاغه، خطبه ۱۱۰، ص ۱۶۴.
۱۷. اصول کافی، ج ۲، ص ۶۰۷.
۱۸. جامع الاحادیث، ص ۷۴.
۱۹. مجمع البیان، ج ۱، ص ۱۵.
۲۰. اصول کافی، ج ۸، ص ۸۹.
۲۱. سوره اعراف، آیه ۲۰۴.
۲۲. مستدرک الوسائل، ج ۴، ص ۲۶۱.
۲۳. سوره ص، آیه ۲۹.
۲۴. اصول کافی، ج ۱، ص ۳۶.
۲۵. سوره محمد، آیه ۲۶.
۲۶. سوره انعام، آیه ۱۵۵.
۲۷. رسول اکرم (ص).
۲۸. الاعمال، ص ۴۳.
۲۹. جامع الاخبار، ص ۵۶.
۳۰. اصول کافی، ج ۱، ص ۲۲۹.
۳۱. اصول کافی، ج ۱، ص ۲۱۳.
۳۲. امالی شیخ صدوق، ج ۱، ص ۶.
۳۳. اصول کافی، ج ۲، ص ۶۰۳.
۳۴. اصول کافی، ج ۲، ص ۶۰۶.
۳۵. معانی الاخبار، ص ۱۷۸.
۳۶. اصول کافی، ج ۲، ص ۶۰۷.
۳۷. کنز العمال، ج ۱، ص ۵۱۰.
۳۸. رسول اکرم (ص).
۳۹. شرح غرر، ج ۳، ص ۲۸۴.
۴۰. سوره قمر آیات، ۱۷، ۲۲، ۳۲ و ۴۱.
۴۱. امالی شیخ صدوق، ص ۴ و ۳.
۴۲. سوره واقعه، آیه ۷۹.
۴۳. سوره نحل، آیه ۹۸.
۴۴. بحار الانوار، ج ۲، ص ۳۱۶.
۴۵. سنن دارمی، ج ۲، ص ۴۷۴.
۴۶. رسول اکرم (ص).
۴۷. رسول اکرم (ص).
۴۸. سوره مزمل، آیه ۴.
۴۹. اصول کافی، ج ۲، ص ۴۲۲.
۵۰. سنن دارمی، ج ۲، ص ۴۷۴.
۵۱. ارشاد القلوب، ص ۷۸.
۵۲. شرح ذرر، ج ۵، ص ۳۶۹.
۵۳. رسول اکرم (ص).
۵۴. رسول اکرم (ص).
۵۵. رسول اکرم (ص).
۵۶. امام موسی کاظم (ع).
۵۷. رسول اکرم (ص).

